

Seguint la petja de Joan Solà

Neus Nogué, Jordi Fortuny,
Eulàlia Salvat (eds.)

Seguint la petja de
Joan Solà

Seguint la petja de Joan Solà

Neus Nogué, Jordi Fortuny,
Eulàlia Salvat (eds.)

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Lingüística UB

Sumari

Joan Solà. Deu anys <i>Neus Nogué, Jordi Fortuny i Eulàlia Salvat</i>	9
«Necessito més teca». Joan Solà i <i>L'Odissea</i> de Riba: un projecte d'edició crítica <i>Jordi Cornudella</i>	11
Polaritat, concordança negativa i les reflexions de Joan Solà sobre la negació <i>M. Teresa Espinal</i>	21
Joan Solà i el <i>Llibre d'estil de l'Ajuntament de Barcelona</i> : novetats i influència <i>F. Xavier Fargas Valero</i>	35
La integració de la coordinació en la teoria sintàctica. La proposta de Joan Solà en retrospectiva <i>Jordi Fortuny Andreu</i>	51
La pronominalització: estirant fils de Solà a la GIEC passant per la <i>Gcc</i> <i>Anna Montserrat Ciurana</i>	85
Els bastidors de la GIEC: els papers de Joan Solà <i>Xavier Rofes Moliner</i>	107
De la tipologia oracional fabriana a una articulació argumental-pragmàtica de la inacusativitat en català <i>Joana Rosselló</i>	133

Amb motiu del desè aniversari de la mort de Joan Solà, el 16 d'octubre del 2020, amb les restriccions que la pandèmia de la COVID-19 va imposar, es va celebrar la segona jornada d'estudi de la seva obra a la Facultat de Filologia i Comunicació de la Universitat de Barcelona. La primera havia tingut lloc el 13 de novembre del 2015, en el cinquè aniversari de la seva mort. Aquella primera jornada va quedar recollida en el volum *Joan Solà, una memòria viva* (Barcelona: Edicions UB, 2017) i va inaugurar la col·lecció Lingüística UB.

Cap de les dues ha estat (només) una jornada d'homenatge. Els organitzadors, també editors dels volums respectius, hem volgut que fossin jornades d'estudi de l'obra d'un dels principals lingüistes que ha tingut la llengua catalana en els darrers cent anys.

El present volum l'obre Jordi Cornudella (Grup 62) amb un treball dedicat a un dels darrers projectes de Joan Solà: l'edició crítica de *L'Odissea* de Ribà, un projecte que no va poder acabar i que ens presenta una faceta solaniana potser més desconeguda que d'altres.

Tot seguit, M. Teresa Espinal (Universitat Autònoma de Barcelona) resumeix les aportacions bàsiques dels treballs de Joan Solà sobre la negació i compara els patrons del basc, el castellà i el català pel que fa als fenòmens de la polaritat i la concordança negativa.

Xavier Fargas (TERMCAT), que va participar en la redacció del *Llibre d'estil de l'Ajuntament de Barcelona* (1995) sota la direcció de Joan Solà, explica el context en què es va elaborar l'obra, els trets més innovadors que va tenir i l'empremta que ha deixat en l'ús de la llengua i fins i tot en la codificació de diversos aspectes.

Jordi Fortuny (Universitat de Barcelona) revisa alguns aspectes fonamentals del capítol «La coordinació», de la *Sintaxi generativa catalana* de Sebastià Bonet i Joan Solà (1986). Després de notar una sèrie de limitacions del que es planteja en aquest capítol, Fortuny esbossa com certes propostes posteriors a la de Bonet i Solà poden permetre solucionar les limitacions esmentades.

Anna Montserrat (Universitat Rovira i Virgili i Universitat Oberta de Catalunya) estira el fil de diversos aspectes de l'ús dels pronoms febles a partir sobretot del capítol que hi va dedicar Joan Solà en el volum *Sintaxi normativa: estat de la qüestió* (1994), el fa passar per la *Gramàtica del català contemporani* (Gcc, 2002) i arriba fins a la *Gramàtica de la llengua catalana* (GIEC, 2016), la nova gramàtica normativa.

Xavier Rofes (Oficina de Gramàtica, IEC) ofereix una panoràmica del paper que va tenir Joan Solà en l'elaboració de la part de sintaxi de la GIEC basant-se en materials de treball del mateix Solà custodiats a l'Oficina de Gramàtica de l'IEC.

Tanca el volum el capítol que Joana Rosselló (Universitat de Barcelona) dedica a l'estudi de la inacusativitat: s'hi defensa que Fabra va descobrir la inacusativitat abans que Perlmutter i s'hi qüestiona que el criteri vertebrador de la tipologia oracional fabriana sigui la presència o absència d'argument extern.

Els editors voldríem que aquesta nova contribució a la recerca sobre l'obra de Joan Solà fos un estímul per als estudiosos de la llengua, i d'una manera especial per als més joves, que els encoratgés a aprofundir en els temes a què Joan Solà va dedicar la seva vida professional i, més concretament, a estudiar la manera com els va encarar ell i a contextualitzar-la en el seu temps.

NEUS NOGUÉ
JORDI FORTUNY
EULÀLIA SALVAT

«Necessito més teca».
Joan Solà i *L'Odissea* de Riba:
un projecte d'edició crítica

Jordi Cornudella

Editor, Grup 62

Com que per mi va ser una sort, un gust i fins i tot un plaer, i sense cap mena de dubte un privilegi, tenir una mica de tracte amb en Joan Solà en els últims deu anys de la seva vida, també és una satisfacció ser amb vosaltres avui que commemorem, a la Universitat que ell va estimar, el desè aniversari de la seva mort. Quan la Neus Nogué va tenir la gentilesa de convidar-me a participar en aquesta jornada, vam acordar des del començament que la meua intervenció consistiria a presentar el projecte d'edició crítica de *L'Odissea* de Riba en què en Joan i jo ens vam embrancar (o dit amb més precisió: en què en Joan em va embrancar) els últims mesos de la seva vida. Això faré, en un to més d'evocació personal i menys d'estudi acadèmic del que sol ser habitual en jornades com aquesta. Permeteu-me que abans recordi com va néixer el meu tracte amb en Joan. Va ser arran de la publicació de la *Gramàtica del català contemporani* (Gcc), que va sortir a l'Editorial Empúries, del Grup 62, que és el grup on fa vint-i-cinc anys que treballo. Quan el procés d'edició ja estava bastant avançat, a l'editorial me'n van responsabilitzar a mi; els primers jocs de proves no van passar per les meves mans, però els últims sí. Va ser llavors que vam treballar moltes hores de costat amb en Joan, revisant correccions i discutint solucions tipogràfiques. La gramàtica volia molta feina, perquè era un projecte de dimensions catedralícies (quatre directors, cinquanta-vuit autors, 3.500 pàgines repartides en tres volums dins d'un estoig). I la feina no es va acabar amb la primera edició (que va sortir el juny del 2002); n'hi va haver un parell de reimpresions, i en Joan va decidir que la quarta edició (que va sortir el juny del 2008) seria la definitiva, o sigui que ja no s'hi introduiria cap esmena ni modificació ulterior. Per això va donar als cinquanta-vuit autors l'ocasió de revisar el seu article, un fet que al seu torn ens va donar peu a tornar a treballar com qui diu braç per braç una bona temporada: tot el 2007 i mig 2008. Hi ha gent molt competent, a l'hora de fer llibres (i molta més d'incompetent, esclar); però les capacitats que arribava a tenir en Joan —d'esforç, d'entusiasme, de rigor, de coordinació d'equip, de control sobre la pròpia feina i la dels altres, d'autoexi-

gència i d'exigència— no les he vistes mai totes juntes en ningú més, ni en un grau tan alt. I amb aquell tarannà tan proper que gastava, tan disposat sempre a apostar per la convicció i no per la imposició, sempre amb aquelles ganes de parlar-ne si calia, i aquella jovialitat. A la *Gcc* hi vam contribuir molts, començant pels altres tres directors i acabant per Víctor Igual i la gent del seu taller de fotocomposició, cadascun en la nostra mesura, però si en Joan no hagués pensat com pensava i no hagués sabut fer pensar els altres tant com en sabia, aquells tres volums no estic gens segur que, avui, haguessin arribat a sortir.

Ara ja vaig al gra, però m'ho agafo d'una mica enrere. El 8 d'octubre del 1998, Joan Solà publicava a la seva secció de l'*Avui* («Parlem-ne») l'article «J. M. de Sagarra i la llengua», que comença amb aquests dos paràgrafs:

Ens falten estudis lingüístics pràcticament de tots els grans escriptors antics o moderns. Del *Tirant*, del *Curial*, d'Ausiàs March, dels cronistes, del Rector de Vallfogona, d'Oller, de Pitarrà, de Verdaguer, de Ruyra, de Carner, de Riba, de Pla, de Pedroló, de Joan Coromines, del mateix Fabra. Per poder-nos encarar amb aquest aspecte d'un autor és imprescindible de partir de bones edicions, i d'aquí plora la criatura, moltes vegades. Però ara ja comencem a tenir edicions fiables de Verdaguer, de Foix, de Carner, d'Espriu, de Sagarra i aviat del Rector de Vallfogona. Han aparegut ja diversos volums de les obres completes de Sagarra, sota la garantia textual de l'expert Narcís Garolera, a l'editorial 3 i 4 de València. Per tant, ara ja no hi haurà excuses per no estudiar la llengua d'un dels homes que probablement l'han coneguda més i l'han usada amb més traça i plaer.

L'estudi lingüístic dels grans autors ens pot revelar no sols l'estat de la llengua del seu temps sinó també la relació entre la llengua d'un autor i l'estàndard del moment, si n'hi ha: la tibantor entre aquests dos extrems, la personalitat o claudicació de l'autor, la seva contribució a l'evolució de l'estat de coses.

Al darrere del projecte d'edició crítica de *L'Odissea* de Riba hi havia aquesta mateixa idea: es tractava de fixar el text de l'obra en una edició fiable i oferir-ne un estudi lingüístic detallat. Ara: això de fixar el text de l'obra, en el cas de *L'Odissea*, val la pena precisar-ho. Tots sabem que Riba va traduir l'epopeia homèrica dues vegades, la primera cap als vint-i-cinc anys i la segona quan ja s'acostava als seixanta. Però no es tractava de comparar aquestes dues versions, sinó de fixar el text de la segona, la que va finançar el mecenes Fèlix Millet i Maristany. Aquesta segona versió va sortir el 1948 en dos volums de bibliòfil il·lustrats amb boxos d'E.C. Ricart, i després Alpha en va treure una edició corrent, el 1953, sense els gravats i amb el text millorat per Riba. Això en principi no hauria de ser problemàtic: d'una banda, el text del 1953 relega

el del 1948 a la condició de simple precedent, i, de l'altra, una collació rigorosa entre tots dos textos pot permetre detectar algun error inadvertit en el del 1953. Però passa que l'edició del 1953 conté uns quants errors que la comparació amb el 1948 no resol i que no sempre són fàcils de detectar sense haver llegit els hexàmetres catalans al costat dels grecs. La cosa empitjora si volem tenir en compte les edicions posteriors al 1993, quan La Magrana va incorporar el text del 1953 a una col·lecció de butxaca i el va sembrar d'errors que en reedicions posteriors no solament no es van corregir sinó que es van incrementar.

Tot això és i era ben sabut, i va ser motiu de recensió per part d'en Joan en la seva comunicació al III Simposi Carles Riba, el 2009. També era sabut que a la biblioteca familiar de Riba, a casa llavors de la seva filla Eulàlia, es conservava un exemplar de l'edició del 1953 amb algunes correccions manuscrites del traductor. I també llavors es va saber (o almenys nosaltres ho vam saber llavors) que n'hi ha un exemplar en rama —potser la prova de tiratge— amb unes quantes notes i algunes esmenes autògrafes a l'Arxiu Nacional de Catalunya. I també vam saber que encara hi ha el manuscrit del 1948 en quatre quaderns que havien sigut del mecenes Millet i que ara es conserven a la Biblioteca de Catalunya. O sigui que el que havíem de fer en Joan i jo, per començar, era tenir en compte tots aquests testimonis a l'hora de fixar detingudament el text, com a pas necessari per fer-ne l'estudi. No ens hi vam arribar a posar, però per sort algú altre va fer la feina ben feta. Aquest altre va ser en Raül Garrigasait, aleshores editor a l'Institut Cambó, que va vigilar el text de Riba quan el van adoptar per a la incorporació de l'*Odissea* a la col·lecció de clàssics grecs i llatins de la Fundació Bernat Metge. El fet és que de la traducció que Riba havia fet perquè Homer arribés al comú dels lectors catalans —una de les aportacions més fecundes d'un poeta principalíssim— ara finalment n'hi ha un text fiable del tot, però resulta que cal anar a llegir-lo en una col·lecció sàvia, distribuït en quatre volums, amb el grec i l'aparat crític a les pàgines de l'esquerra i amb tot de notes que Riba no havia previst al peu de les pàgines de la dreta. Al món de l'edició en català sovint hi passen aquesta mena de coses estranyes. En qualsevol cas, el primer volum de la Bernat Metge no va sortir fins que en Joan i jo ja teníem embastat el nostre projecte, i els altres tres no van sortir fins després.

Situïn aquesta autèntica meravella en mans d'un xicot de poc més de vint anys que encara no havia acabat d'entrar en la vida normal de la cultura. Aquesta va ser, en intensitat, la segona gran sotragada de la meua vida d'estudi i de formació. Com que aleshores estudiava clàssiques, em volia aprendre de memòria tant

aquesta versió com l'original grec. Però no vaig complir el desig: en aquells anys encara vivia molt desorientat, és a dir molt poc orientat sobre el que feia i el que podia fer. Sempre ho he lamentat, perquè després la meua memòria ha disminuït moltíssim. ¿S'imaginen que avui els pogués recitar *L'Odissea* en grec i en el català de Riba? No m'hauria calgut preparar cap altre discurs per a la festa d'avui.

Quan has llegit una obra com aquesta, el teu camí ja és irreversible, el teu camí lingüístic i el teu pensament patriòtic i polític: perquè aquesta realitat pren sediment en les teves entranyes per sempre. Per sempre més t'adones del que és una llengua, del que és la teua llengua, que secularment ha sigut un objecte prohibit i reprimit.

Sentint aquestes paraules d'en Joan és fàcil conjecturar que l'impuls que va portar-lo a posar-se a treballar en *L'Odissea* durant el 2009 i el 2010 no devia néixer únicament de la seva convicció que l'Homer de Riba objectivament mereixia aquell esforç, sinó també de la convicció que ell, íntimament, l'hi devia. Que és tant com dir que s'ho devia a si mateix, vaja. Un vespre de l'estiu del 2010, a finals de juny o primers de juliol, em va dir per telèfon que, després de la *Gcc* i havent encarrilat la nova sintaxi normativa de l'Institut d'Estudis Catalans, ell la feina ja la tenia feta, i que l'únic que li quedava pendent era l'edició de *L'Odissea* de Riba que teníem a mitges: una il·lusió que portaria tan lluny com la malaltia el deixés. Vaig entendre que, acuitat pel càncer, a més del refugi familiar (l'Adelaida i les filles) i els refugis amicals que pogués tenir, dedicar-se intensament a aquella tasca, tan aferrissadament i tan coratjosament com ho feia, era també un refugi íntim, una seva manera de lluitar.

El plantejament inicial i els primers resultats del seu estudi els havia exposat a la conferència que va fer el 2 de desembre del 2009, a la Universitat de Barcelona, dins del III Simposi Carles Riba: «Impressió que em va causar la segona traducció de *L'Odissea*, de Carles Riba». Aquell dia, a partir de la lectura dels primers nou cants de la traducció, va exemplificar tot allò que li va semblar més rellevant en el terreny del lèxic (sinonímia, derivats i compostos), els nivells de llenguatge (el col·loquial i l'elevat o solemne) i altres detalls gramaticals; i va acabar citant uns quants versos especialment rodons i sonors a parer d'ell. Va ser arran d'aquella conferència que ens vam posar en marxa; vint-i-cinc anys enrere jo havia fet un curs de doctorat sobre la segona *Odissea* de Riba, llegint el català en paral·lel amb el grec, i conservava notes que vaig pensar que a en Joan li podrien servir, i així vam començar a parlar-ne. Passat festes vam posar fil a l'agulla.

Del calendari del procés, que va durar els pocs mesos que a en Joan li quedaven de vida, en tinc constància documental perquè ell era partidari de con-

sensuar periòdicament els plans de treball i posar-los per escrit. Tinc fins i tot més documents dels que em va enviar, perquè passat el temps la seva filla Nausica em va fer còpia de tot el material odisseic que en Joan guardava en paper o a l'ordinador, per veure si hi havia manera de completar l'edició a títol pòstum; malauradament, el material és massa fragmentari i massa embrionari perquè això sigui possible.

El primer pla de treball porta data del 3 de març del 2010; el vaig redactar jo, després de parlar-ne amb ell, amb la idea de presentar-lo a La Magrana, que era l'editorial que aleshores tenia els drets de la traducció de Riba fora de l'Institut Cambó (Alpha i Fundació Bernat Metge). Havíem previst que l'edició podria ser a les llibreries per la campanya de Nadal del 2011. De la reunió amb Isabel Obiols, editora llavors de La Magrana (8 d'abril), en va sortir el segon pla, més detallat, sobre el repartiment de feines, que en Joan em va enviar el 19 d'abril. En aquesta fase preliminar (l'editorial no ens va comunicar formalment que acceptava la nostra proposta de termes i condicions fins al 29 de juliol), la meua comesa consistia sobretot en una cosa aparentment senzilla però laboriosa. Com és lògic, la remissió a un passatge de l'*Odissea* s'acostuma a fer per la menció del cant i el vers o els versos que pertocuin, però amb la segona versió de Riba això tan bàsic es complica per dues raons. D'una banda, Riba no respecta la distinció alexandrina en cants sinó que adopta una distribució en capítols facticis, per unitats temàtiques; i d'altra banda no se ceneix estrictament al nombre de versos de l'original: de tant en tant la traducció li requereix algun hexàmetre més dels que hi ha en el passatge equivalent en grec. De vegades un hexàmetre grec es converteix en dos hexàmetres catalans, i això és senzill de resoldre (per exemple: IV.527 del grec correspon a IV.527a i IV.527b en el català), però de vegades la cosa es complica, perquè la matèria de dos hexàmetres grecs es reparteix en tres hexàmetres catalans (o la de tres hexàmetres grecs en quatre de catalans, o la de quatre hexàmetres grecs en cinc de catalans, etcètera) i convé triar en cada cas el sistema de numeració que s'acosta més a l'original. És una feina necessària (fent-la, per exemple, em vaig adonar que a l'edició del 1953 hi falta un vers: X.550) però pesada i lenta, perquè has de resseguir tot el text en el grec i en el català alhora; com que llavors sortia el primer volum a la Bernat Metge, vam consensuar el criteri amb en Raül Garrigasait, per assegurar que no hi hagués discrepàncies entre la seva numeració i la nostra. L'entesa amb en Raül va ser molt bona, i l'intercanvi, fructífer. Un dels molts arxius que tenia oberts en Joan, i que anava omplint a mesura que treballava, era el d'agraïments; a la llista hi tenia Joan Alberich i Montserrat Ros, Xavier Fargas (TERMCAT), Narcís Garolera, Nausica Solà (perquè «m'imprimeix puntualíssimament els documents que m'envia Cornude-

lla»), Joan Soler (IEC-Ctilc) i Mariona Torra (TERMCAT), i a sota hi va consignar: «Caldrà afegir-hi la gent de la Bernat Metge».

El tercer i últim pla, que en Joan em va enviar el 12 d'octubre, és aquest que transcriu complet:¹

01. Potser ens caldria fer una reunió formal a mitjan novembre (màxim).

02. Després de diverses temptatives per no agafar viaranys equivocats, he revisat o ordenat els ja nombrosos arxius que havia anat obrint; finalment he pogut formalitzar un organigrama que em permetrà avançar amb ordre i seguretat. Hi haurà entrebancs de detall, però crec que ja no de metodologia, i això em proporciona una gran tranquil·litat, que ara em fa molta falta. Ja he començat a treballar sistemàticament *de cap i de nou*, codificant cada fenomen al marge del text. He fet un document de *Codificació*, un *Organigrama* general precís del conjunt d'aspectes i un *Pla de treball* clar per a mi [que és aquest document que ara llegeixes: el més important, el que haurem de discutir]. T'adjunto tots tres documents.

1. Com que Riba finalment pretén fer un *clàssic català independent(ment) de l'original* (i, d'altra banda, jo no puc pretendre de mirar l'original ni de reüll perquè no sé grec), l'objectiu directe i exclusiu meu seria *fer veure en què consisteix el miracle d'aquest text* (sempre exemplificant-ho tot, però molt sintèticament: això és només un tros de les introduccions).

2. Sembla que el miracle consisteix en una inextricable i sapientíssima barreja d'elements *populars* (la «ingenuïtat» despallada d'erudició, de què parla algú) i d'elements *cultes* (o savis, arcaics, dialectals, etc.). Tot plegat, amb un rerefons de gran capacitat de creació de llenguatge (adaptació de paraules, de règims; riquíssima derivació, creació de *concurrències* [ajuntament de paraules original, etc.: *mort espadada*], etc.).

3. Sortosament, aquests elements afecten *tots* els aspectes de la llengua en més o menys grau: lèxic (majoritàriament), morfologia (molt poc), fonètica, sintaxi i ortotipografia.

4. *Prescindiria totalment*, doncs (sobretot en aquest tipus de fragment dels pròlegs), d'eixamplar la visió, de voler reflectir l'estat de la llengua en aquella època, de la comparança entre autors (p. ex., usen *encar* 'encara' Sagarra, Carner i segurament d'altres), etc. i aniria directament al gra (1953) sense més preàmbuls (havent-ho advertit prèviament...). Només em permetria alguna referència a les versions de 1919 i 1948 (que, d'altra banda, en els meus documents d'«estudis» que em serveixen de coixí ja tindria prou il·lustrades).

5. Pel que fa als elements *cultes* (etc.), molt sovint la sensació ens ve dels *formulismes* de l'original: caldrà veure com es tracta i es fa encaixar una cosa amb

¹ Els textos de Solà citats s'han transcrit literalment, incloent-hi els aspectes tipogràfics. (Nota dels editors.)

l'altra; però en principi, els formulismes serien elements o mecanismes *de Riba* (en el sentit ja dit més amunt). Tant aquí com en altres indrets, tu ja hi posaràs, si et sembla, les postil·les que vinguin al cas.

6. *Retòrica*. Un aspecte que encara no veig gens és el retòric. ¿Caldrà reduir-lo als quatre detalls essencials (digressions, formulismes, comparacions, *concurrències*...)? Així i tot, si cal afrontar aquest terreny, cal veure si hi ha algun treball que ens el doni més o menys resolt, altrament no acabarem mai.

7. *L'hexàmetre*. En principi, caldrà donar un resum de la qüestió de la «creació» de l'hexàmetre 1948/1953 (crec que Riba no l'explicita enlloc). Pel que fa a les característiques (cesures, rigor de Riba, «llicències», percentatges), potser n'hi haurà prou amb el que diuen Valentí, Cors i altres; sc. no caldrà fer cap feina personal de percentuació, etc. (sinó simplement il·lustrar breument els fenòmens).

8. *Ortotipografia*. A part d'indicar i il·lustrar breument els costums de l'època (no diferents dels de Fabra i la tradició francesa) pel que fa a la puntuació (cosa fàcil), caldrà sintetitzar la qüestió de -r / -Ø (acudint a algun treball o consulta potser de Jaume Coll, de Rossich, Garolera...).

9. *Noms propis* (forma). Qüestió força peluda. Un cop d'ull al llibre d'Alberich-Ros i als índexs de les *Vides* francament mareja. Caldrà veure què fem: ¿potser simplement indicar l'evolució global i la presa de posició de Riba a 1953 (amb una dotzena d'exemples)?

10. *Ctilc* (Corpus textual informatitzat de la llengua catalana, de l'IEC) i *DGLC*. Per documentar molts fets (originalitat de Riba, etc.) consulto de manera prou àmplia el Ctilc. I parteixo com a punt de referència del *DGLC* (precisament ed. del 1932, encara que la 2a ed., 1954, ja era prou accessible a Riba, etc.), altrament això seria excessiu (aniria cap a la tesi doctoral). En aquesta època no existia el *DCVB* (fragment incipient). Ara i adés, però, miro l'Aguiló (no introduït al Ctilc!!), l'altre ric cabal que Riba tenia a l'abast, i el *DECat* (tampoc no introduït al Ctilc!!), però evito de ser masoquista. Les primeres proves amb el Ctilc m'han revelat que el web té algun problema no banal de consulta i n'he parlat amb Joan Soler, un alt responsable, el qual m'ha reconegut més d'una raó: el que no sé és si ara el (me'l) milloraran. Resulta que es veu que no havien rebut mai cap queixa de ningú! Tot això ho he recollit a l'organigrama.

Quan em va enviar aquest pla de treball, en Joan ja tenia llegits els onze primers cants en la versió numerada que n'hi havia passat jo i havia anat indicant al marge dels versos els fenòmens que li hauria interessat de comentar; en el terme que usava, havia *codificat* més de cinc mil hexàmetres (una mica menys de la meitat de *L'Odissea*) fent servir aquestes abreviatures:

AD Arcaïsmes, dialectalismes

Adj Adjectivació

- C Concurrències
- D Derivats, compostos
- E Variació estilística de tot tipus (gramatical o retòrica: lèxica, fraseològica, fonètica, morfològica, sintàctica. [Concentra, doncs, molta informació que abans podia anar a Fr, G, S. Uso l'abreviatura a partir de III.404.]
- Fo Fórmules
- Fr Fraseologia [vg. S]
- G1 Gramàtica: Sintaxi:
llicències, flexibilitat, alternances (*mes/però...*), pronoms febles, *en* + INF, *ens n'anéssim*, *haver-hi...*
- G2 Gramàtica: Fonètica:
sinalefes, hiats, diftongs
- G3 Gramàtica: Morfologia
- Gh Gramàtica: Ortografia pura (*darrere*, etc.)
- H Hexàmetre
- I Innovacions sintàctiques, inesperades, pròpies de Riba...
- M Lèxic mariner
- NC Nivell col·loquial
- NF Nivell formal
- NP Noms propis
- O Ortotipografia:
puntuació, la qüestió de *-r/Ø*
- R Retòrica
- S Sinonímia [vg. Fr]
- V Vocabulari que ha d'anar a l'apèndix
- V Vocabulari que es comentarà a la introducció.

Després d'unes quantes temptatives havia arribat a una codificació satisfactòria, que li permetria preparar, com en deia ell, «l'anàlisi i la distribució de temes». Havia hagut de començar de cap i de nou a assenyalar fenòmens amb la nova nomenclatura, però estava content perquè ara podia avançar, tant com la malaltia li permetia. El 3 d'octubre, per agrair que li hagués enviat dos cants numerats més, m'escrivia: «Ets un tiarro!! Això funcionarà. Moltes gràcies». (En sabia molt, d'encoratjar els altres a fer feina.) Però continuava: «I ara no corris, que en tinc per dies!! (Fes només una novena cada dia perquè no em falli i em torni la salut necessària, que estic bastant cardat.)».

El 17 d'octubre, deu dies abans de morir, em suggeria que, si tenia més text preparat, l'hi anés enviant. El dimecres 20 d'octubre m'hi urgia: «Necessito més teca: vaig força de pressa codificant el text». Com si el millor antídoto contra l'avanç del càncer fos fer precisament aquella feina que es devia a si mateix

i que devia a una obra literària que el tenia enamorat d'ençà dels vint anys, quan el va atrapar per la llengua.

Va morir el dimecres de la setmana següent. És una llàstima que no tingués temps de tirar endavant aquell projecte d'edició. I tant que ho és. Però també crec que tenir aquella passió homèrica i ribiana per satisfer-se va ser una sort per a en Joan, perquè se'n va poder fer un refugi contra la malaltia durant els últims temps de la seva vida, abocar-hi aquella insaciable passió feinerà que el movia. M'agrada pensar que aquest plat de la balança (el seu guany personal) pesa més que no pas l'altre (el que tots hi hem perdut).

REMISSIONS BIBLIOGRÀFIQUES

L'article «J. M. de Sagarra i la llengua» (*Avui*, 8-10-1998) va quedar recollit a *Plantem cara* (2009). El cito per la segona edició (p. 56): Joan Solà (2020). *Plantem cara: Defensa de la llengua, defensa de la terra. Converses lingüístiques (1998-2008)*. Barcelona: Empúries.

Les actes del III Simposi Carles Riba no es van publicar fins al 2012. Abans, Joan Solà va incloure la redacció de la seva conferència («Impressió que em va causar la segona traducció de *L'Odissea*, de Carles Riba») al llibre que va deixar a punt d'impremta just abans de morir: Joan Solà (2011). *L'última lliçó: Parlaments polítics i acadèmics*. Barcelona: Empúries, pàg. 67-101.

El discurs que Joan Solà va fer en ser-li atorgat el doctorat *honoris causa* (7-05-2009) a la Universitat de Lleida («De la poesia a la gramàtica generativa. Els home-nots que m'han influït») també és a *L'última lliçó* (pàg. 19-37).